



## ΑΝΟΙΚΤΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

### ΔΙΑ ΤΟ Β. ΘΕΑΤΡΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ

(Συρίχηια ἀπὸ τὸ προηγούμενον φύλλον).

#### Ἄξιότιμοι Κύριοι

Δὲν εἶνε βεβαίως ἡ στιγμή νὰ συζητήσωμεν ἂν μουσικὴ καὶ ποίησις εἶναι ἄλλα κοσμήματα ἢ βαθεῖαι τῶν κοινωνικῶν ἀνάγκαι. Ἄν καὶ παραδέχομαι τὸ δεύτερον δὲν θὰ σὰς κρύψω ἐν τούτοις τὴν ἀνορεξίαν μὲ τὴν ὁποίαν παρεκκολληθῶ τὸ περὶ Ἑθν. Θεάτρου ζήτημα, ὅταν συλλογίζομαι ὅτι ἡ πατρίς μου δὲν ἔχει διοικήσιν, δὲν ἔχει ἀστυνομίαν, δὲν ἔχει στρατόν, δὲν ἔχει οἰκονομικὰ καὶ ἐπομένως δὲν ἔχει τάξιν, ἀσφάλειαν, δύναμιν, ὑπερξίν!....

Ἄλλὰ τέλος πάντων τὸ ζήτημα ἔχει ταθῆ ἐπὶ τοῦ τάπητος καὶ σὰς μοῦ κίματε τὴν τιμὴν νὰ μοῦ ζητήσῃ τὴν γνώμην μου. Εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ πτεύσω νὰ σὰς εὐχαριστήσω ;

Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἡ παροῦσα γενεὰ θὰ ἔχη σθεσθῆ καὶ ἡ ὠραία ἰδέα τῆς ἀναπτύξεως ἐθνικῆς τέχνης δὲν θὰ ἔχη ἀκόμη λάβῃ ἀρχὴν ἐνσπικνώσεως. Τὰ αἰτιατικὰ τούτου εἶναι πολλὰ ! . . . Ἄν θέλετε, κκταλέξτε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὴν ἀπουσίαν ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ καὶ τὴν παρουσίαν ἀρθότου φιλαυτίκας καὶ ἰδιοτελείας, πολλῆς ὀκνηρίας καὶ δεινῆς ἀμαθείας ἢ μᾶλλον ἡμιμαθείας ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι εἶναι ἱκαναὶ νὰ φονεύουν πᾶσαν πρόοδον. Ὅμιλῶ περὶ τῆς τέχνης ἐν γένει, ἣτις δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀνὸ στερεῆς βάσεως νὰ ἀναπτυχθῆ ἀνευ εὐνοϊκοῦ περιβάλλοντος. Ὑπάρχουν δυστυχῶς λόγοι μὴ ἐπιτρέποντες νὰ δημιουργηθοῦν καὶ ἐν Ἑλλάδι μὲ ἕσπην ἐπιβάλλετο ταχύτητα αἱ συνθηκαὶ αὗται. Ἄς μὴ παρεκπλυνώμεθα ὑπὸ τῶν ἐξαιρέσεων. Ἀφίνω ὅτι εἰς τὸν τόπον μας ὁ humanismus, ἡ ἐγκύκλιος, ἡ μέση ἐκπαίδευσις, ὅπως θέλετε εἰπάτε το, αὐτὴ τέλος ἢ βάσις τῆς μορφώσεως, ὁ ἐξανθρωπισμός, ἐφ' ὧν θὰ στηρηθῶσιν αἱ εἰδικαὶ τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς τέχνης σπουδαί, εἶναι ἀκόμη κενὸς οὐσίαις πίθος, ἤχους μόνον βροντεροῦς ἀναδίδων. Ἄν θέλετε καὶ ἄλλην εἰκόνα, εἶναι τὸ δένδρον τῆς παρεβολῆς τοῦ Σωτήρος, τὸ μὴ ποιοῦν καρπὸν κλάον. Τὰ ἄχυρα καὶ μαρμαίνα προΐοντα του δὲν θὰ δυναθοῦν ποτὲ νὰ μᾶς δώσουν οὔτε μεγάλους ἐπιστήμονας, οὔτε μεγάλους καλλιτέχνας. Καὶ αὐτὰ αἱ ἰδιοφυαὶ παρ' ἡμῶν δὲν προβαίνουν ἢ μὲ βῆμα.... σημασιῶν.

Διὰ τὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ θέμα μας, οὔτε τὸ *maintien*, οὔτε ἡ μεγαλόφρωνος ἀνάγνωσις, οὔτε ἡ ξιφασκίαι ἀρκοῦν νὰ μορφώσουν ἠθοποιούς, δημιουργοὺς ῥόλων. Θὰ μὲ ἐνθυμηθῶσιν ὅσοι ἀνέλαβον ἢ θὰ ἀναλάβουν νὰ κἀμουν τὸν διδασκαλὸν τῆς δραματικῆς τέχνης ἐν Ἀθήναις. Αἱ ἐπιτυχίαι—ἐπιτυχίαι—θὰ εἶναι ἐξαιρέσεις, ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Τότε εἴχομεν τοὺς αὐτοδιδάκτους τῆς σκηνῆς· τώρα θὰ ἔχωμεν,—ἐν τῇ δραματικῇ σχολῇ, — τοὺς αὐτοδιδάκτους, τοῦ *humanismus*, ὃν δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις. Διότι μόνον οὔτοι θὰ δυνηθῶσιν πράγματι νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν ἢ ὅποια—θὰ τοὺς γείνη, μόνον αὐτοί,—καὶ ἐξαιρέσεις,— ἀπολούμενοι τῆς σχολῆς, χειραφετούμενοι, ἀφιέμενοι εἰς τὰς ἰδίας τῶν δυνάμεις, θὰ εἶναι ἄξιοι νὰ ἀναγνώσων, νὰ ἐννοήσων, νὰ αἰσθανθῶσιν καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἐρμηνεύσων, νὰ κἀμουν τὸ κοινὸν νὰ ἐννοήσῃ ἕνα μεγάλον συγγραφέα, νὰ ἴδῃ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνὸς μεγάλου συγγραφέως. Καὶ πόσοι θὰ εἶναι αὐτοί; "Ἄν εἶναι δύο, θὰ εἶναι θρίαμβος. Διὰ τοῦτο φοβοῦμεθα ὅτι τὰ πράγματα θὰ ἐξκκολληθῶσιν ἀνεπαρκῆ, ὠχρὰ καὶ κακόμενα.

Ἄλλὰ τότε τὸ ἐθνικὸν θέατρον πῶς θὰ ἀναβῆ τὸν ἀνηφορικὸν καὶ δύσκολον δρόμον του; Καὶ τὸν δρόμον αὐτὸν δὲ πρόκειται νὰ τὸν διανύσῃ μόνον. Ὅφειλε νὰ μᾶς παρασύρῃ ὅλους μαζί του εἰς αὐτὴν τὴν ἀνοδὸν πρὸς τὸν βωμὸν τῆς τέχνης, τὸν ὅποσον μόλις διακρίνομεν μακρόθεν. Αὐτὴ εἶναι μία ἄλλη ὄψις τοῦ ζητήματος, ὅχι ἡ περισσώτερον ἀνάξια προσοχῆς.

Ἐν τούτοις ὅπως κατηρτίσθησαν, ἢ μᾶλλον ὅπως κκτηντήσων τὰ πράγματα, ἡ τέχνη τοῦ θεάτρου παρ' ἡμῖν οὔτε προάγεται, οὔτε ἀπλῶς ἀγαπᾶται. Τὸ θέατρον τὸ ὅποσον εἶναι πηγὴ διδασκαλίας, κινδυνεύει ἐν Ἑλλάδι καὶ ὡς μέσον διασκέδασις νὰ χάσῃ τὴν σημασίαν του. Ἠρχίσαμεν νὰ τὸ ἀποσυνειθίζωμεν. Φαίνεται νὰ μὴ ἔχῃ πλέον οὔτε φανατικούς ὁπαδούς, οὔτε καὶ ἀπλῶς φίλους. Εἰς τοῦτο συνετελέσθη μία ἀπελπιστικὴ ὀπισθοδρόμησις. Ἄλλοτε τουλάχιστον, πρὸ μιᾶς ἢ δύο δεκαετηρίδων, δύο τρεῖς μεγάλοι θίασοι αὐτοδιδάκτων, φιλοπόνων, θαρραλέων, μὲ ἰδιοφυίαν κάποτε ἐκπλήττουσαν, παραχθέντες ἐκ τοῦ μηδενός, διευθυνόμενοι μὲ εὐφυίαν καὶ ἐπιχειρηματικότητά, ὁ θίασος τοῦ Ταβουλάρη, ὁ θίασος τοῦ Ἀλεξιάδου,—εἶναι ἡ ἱστορία τῶν γεγονότων, Κύριοι,—ὕπεδαύλισαν μετὰ δυνάμει τὸ πῦρ τῆς φιλομουσίας, ἐξῆψαν συζητήσεις, ἐδημιούργησαν φανατισμούς, ἔστω ἐνίοτε καὶ γελοίους, ἀλλὰ πάντοτε ἀγνοῦς, ἐγέννησαν ὑποφερτοὺς συγγραφεῖς καὶ παρ' ὀλίγον ἐγένων καὶ μεταφραστάς. Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἡ ἐξέλιξις αὕτη ὀλοκλήρου δημιουργίας, μὲ τοὺς ἀγῶνας τῆς, τοὺς ἡρώας τῆς, τοὺς μάρτυράς τῆς, τὴν ὁποίαν ἤλθον νὰ θάψουν ὑπὸ τὴν βραεῖν πλάκα τῆς ἀχαριστίας οἱ νεώτεροι, μᾶς εἶχε φέρεי μέχρι τῆς Ἀδρικανῆς Λεκουβέρ τῆς Παρασκευοπούλου,—*point culminant*,—καὶ τῆς Τόσκας τῆς Βερώνῃ, μὲ θέατρα ἀσφυκτικῶντα ἐκ τοῦ πλήθους, τρελλὰ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ. Τότε ἦτο ἡ κατάλληλος

ψυχολογική στιγμή νά γίνη τό μέγα βήμα πρὸς τὰ πρόσω, ὁ καθαρὸς καὶ ἡ ἀνοδημιουργία. Ἀλλὰ τότε οἱ βραδέεις καὶ οἱ ἄξει, εἰς οὓς δικιρεῖται ἄνευ μέσου ὄρου ὀλόκληρος ἡ σκαπτομένη καί, ὅπερ χειρότερον, ἡ γράφουσα Ἑλλάς ἀνέλαθον νά κατκτυντρίψωσι τὰ πάντα. Οἱ πρῶτοι οἱ ἀλύγιστοι, τὰ «κεφάλαια», ἐσώρευσαν ὅλην τὴν κατκρυπνίσιν των ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν δυστυχῶν αὐτῶν «ξυλοσχιστῶν». τοὺς ὁποίους οἱ δευτέραι, μὲ στόμφρον καὶ τόλμην τὴν ὁποίαν μόνον ἡ ἀμάθεια δύνανται νά ἐμπνύσῃ, λέγοντας καὶ γράφοντας ὅλας τὰς ἀνοησίας καὶ ὅλας τὰς ὑπερβολάς, μὴ ἔχοντας ὄρους συγκρίσεως ἢ τὸν Σαλβίνι καὶ τὴν Μπερνάρ, ὤθησαν νά ἀλληλοκτονήσουν. Τὸ κατκαύλισμα ὑπῆρξε τέλειον. Δὲν ἐχρησιζέτο καὶ πολὺ διότι ἄλλως ἡ τέχνη τῶν αὐτοδιδάκτων ἐγκαταλειπομένη εἰς ἐκυτὴν, δὲν ἠδύνατο νά ἐξαρτίσῃ, δὲν ἠδύνατο νά θρικτυβεύσῃ ἐπὶ πολὺ ἀκόμη. Τὸ κοινὸν ὅπερ ἠδύνατο πράγματι νά στηρίξῃ τὴν τέχνην, ἀηδιόσπικ ἐφυγε σύσσωμον ἀπὸ τὰ θεάτρα, ὑπὸ τὸ σύνθημα ἐκάτω οἱ αὐτοδιδάκτοι!» . . .

Αὕτη εἶνε σχεδὸν καλλιὰ ἱστορία καὶ ἐρχεται φυσικὰ ἡ ἐρώτησις: ἔγινε τίποτε ἕκτοτα; Ἴ, ἰδοὺ τί ἔγιναν! ἀφοῦ κατωρθώθη νά συντριβῇ ὅλη ἐκείνη, ἴστω καὶ χονδροκομένη, δύναμις, ἡ ὁποία ἂν ὄχι ἄλλο, ἔκαμα τοῦλάχιστον ν' ἀκούσεται ἡ φωνὴ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν εἰς ἕλον τὸν ἔξω ἑλληνισμόν, ἐπαχειρήθη πρὸ τινων ἐτῶν ἡ μόρφωσις τῶν νέων καλλιτεχνῶν μας διὰ διδασκαλῶν τῆς τέχνης. . . . αὐτοδιδάκτωι! Νὰ σὰς εἰπῶ, τοῦτο δὲν ἤξιζε μίαν ἐπανάστασιν. Ἀφοῦ δὲ τοὺς συντριψάμεν αὐτούς τοὺς αὐτοδιδάκτους, ἀποροῦμεν ἔπειτα διατὶ τὰ καθίσματα τοῦ θεάτρου εἰς τὸ ὅποιον περισυναλέξαμεν τὸ ἄθος, κατὰ βᾶθος τὰ νεκρά, αὐτῶν καὶ τὸ ὅποιον δὲν τοὺς χωρεῖ αὐτούς καὶ τὴν τέχνην των τὴν ὑπκιθρίαν, τὴν ἄξιστον, μὲ τὰς ἀδιορθώτους παραδόσεις τῆς μένου κενᾶ.

Δὲν θὰ ἀπορήσῃ ὅμως κανεὶς ὅταν ἐπὶ τέλους ἐξαντληθῇ μίαν ἡμέραν ἡ γεννηκοδωρία καὶ ὑπομονὴ τοῦ φιλομούσου ἀληθῶς Βασιλέως μας, ὅστις ἐπέθεσε τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς καὶ δὲν τοῦ παρασκευάσαμεν ἡ ἀπογοητεύσεις.

Εἰς ἄλλας χώρας εἰς τὰς ὁποίας πρωτανεῖαι εὐρωσττότερος νοθε, δικυγεσττέρα ἀντίληψις τῶν πραγμάτων, μεγαλειτέρα, ἂν θέλετε, εὐγένεια καὶ περισσοτέρα δικαιοσύνη, εἶχαν τὴν γεννηκοότητα, νά πάρουν ἀπὸ τὰς αὐτοδημιουργήτους σκηνῶν των, ὅλας τὰς νεαράς ἰδιοφυίας, ὅλα τὰ τάλαντα, μίαν Νίκα εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐπὶ παραδείγματι, καὶ νά τὰ στείλουν ἔξω, εἰς τὰ μεγάλα ἱερὰ τῆς τέχνης καὶ τελειοποιηθέντα νά τὰ συνακαμίξουν μετὰ τῶν παλαιμάχων αὐτοδιδάκτων εἰς ἐθνικοὺς θεάτρους, ὡς ἐκείνον τὸν παλαιότερον τοῦ Βουκουρεστίου μὲ μίαν Ρομανέσκο, μίαν Βερμιόν-Βεντούρα, ἕνα Μανουλίσκον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν ὁποίων ἐξεκολλήθη ἡ παρασκευαστήριος τῶν δικιδῶν τῶν δραματικῆς σχολῆς. Εἰς τὰς αὐτάς χώρας ἔβλεπον τὸ ζήτημα καὶ ἀπὸ ἄλλων ἀπόψεων, τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς προπυκαυδικῆς. Ἠρξέσθησαν εἰς ἓν μέγα θεάτρον μετὰ κυβερνητικῆς χορηγίας, σεμνὸν ἱερὸν τῆς τέχνης ὅπου τρεῖς τῆς ἐβδομάδος ἡ ἐθνικὴ σκηνὴ καὶ τρεῖς ἡ ξένη



και μελοδραματικῆ ἐλειτουργοῦν ὅπως μὴ κινδυνεύει ἐκ τῆς μονοτονίας και ἐκ τῆς ὀλιγότητος τῶν φιλοθεκμόνων τὸ ἔργον. Ἀντὶ κυβερνητικῆς χορηγίας ἐδῶ θὰ ἤρχον τὰ ἐνοίκια τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου ἐὰν ἀντὶ νὰ διατίθενται εἰς θεραπείαν τῶν πασχόντων ἐλληνικῶν σωμάτων διετίθεντο ὑπὲρ τῆς ἀναξιοπαθούσης ἐλληνικῆς ψυχῆς, ἥτις και αὐτὴ ἔχει ἀνάγκη και περιβάλψεως και καλλιεργείας και ἀναπτύξεως.

Ἴδου λοιπὸν ἀλλαχοῦ μέτρα πρακτικῆ, ἀνάλογα ἀρτιπαγοῦς κοινωνίας και ὄχι ὑπεράγχι ἐυπορούσης και μουσικοτραφοῦς. Διότι τί νομίζετε ; Εἰς αὐτὴν τὴν Κοπενάγην, τῆς ὁποίας ἀντεγράψαμεν τὰ περιέχοντα και θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἐμιμούμεθα τὰ περιεχόμενα και τὴν οὐσίαν, και τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι μετ' ὀλίγον θὰ φθάσουν τὰς τετρακοσίας χιλιάδας ψυχῶν και λογιζονται μεταξὺ τῶν φιλομουσοτάτων τῆς Εὐρώπης, τὰ ἄξια τοῦ ὀνόματος θεάτρα δὲν διαθέτουν ὁμοῦ πλείονας τῶν 5,600 θέσεων και ἕκαστος τῶν Κοπεναγαγίων δὲν λογίζεται μεταβαίνων δεκαπεντάκις κατ' ἔτος εἰς τὸ θέατρον. Καὶ τοῦτο θεωρεῖται μέγα κατόρθωμα· διότι πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐλογίζετο μεταχθίλων μόνον δὶς. Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐν τούτοις ἡ κοινωνία τῆς Κοπενάγης ἦτο δεκάκις φιλομουσοτέρα τῆς σημερινῆς ἰδικῆς μας.

Και εἰς αὐτὰς τὰς χώρας τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ βραδέως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τὸ κοινὸν κατακτᾶται ὑπὲρ τῆς τέχνης. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡμεῖς διαθέτομεν πρὸς προσηλυτισμὸν μέσον μοναδικόν, τὸ ὑπαιθρῖον θέατρον. Τὸ ἐσπερινὸν θάλπος ἔρχεται συνεπίκουρον τῆς τέχνης. Δυνάμεθα νὰ ἀνεγείρωμεν τὰ θαυμαστότερα τῶν μεγάρων· ἡ ἐλληνικὴ τέχνη θέλει ἰδιορρυθμῶς ἀναπτυχθῆ ὑπὸ τὸν ἀστερόεντα οὐρανόν. Ἡ δὲ ἐπιχειρήσις τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου ἔσται πάντοτε μονόπους ἀνευ κολοσσαϊκῆς και περικαλλοῦς σκηνῆς ἰδρυμένης ἐναντὶ ἀτελευτήτων σειρῶν ὑπαιθρῖων ἀναπαυτικῶν ἐδωλίων, εἰς ἅπαντα τὰ βαλάντια πρῶσιτων, ἀμφιθεατρικῶς, ὑπὸ ἄπλετον φῶς, ἐξελισσομένων ἐπὶ πρανοῦς πανταχόθεν περικλειομένου ὑπὸ κομφῶν στοῶν και χαρωποῦ ἄλλοις.

Τὸ χειμερινὸν θέατρον δὲν θὰ εἶναι παρ' ἡμῖν ἢ τὸ σχολεῖον· τὸ θερινὸν θὰ εἶναι ἡ πανήγυρις τῆς τέχνης. Θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα καθ' ἣν θὰ ὑψωθῇ και θὰ μεγαλυνηθῇ. Θὰ ἀποτελῆ δὲ ἐν τῇ παγκοσμίῳ θεατρικῇ κινήσει πρωτοτυπία ἀπὸ τῆν ὁποίαν τίποτε δὲν θὰ ἔχῃ νὰ χάσῃ ἡ Ἑλλάς. Τὸ ὑπαιθρον ἔδωκε τὸ θέατρον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Αὐτὰ τὰ πράγματα μίαν ἡμέραν θὰ ἐπιβληθοῦν ἀφ' ἑαυτῶν· ὅπου δὲ ἀφορᾷ εἰς αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν δραματικὴν τέχνην ἐν Ἑλλάδι, κατ' οὐσίαν αὕτη θὰ προδεύσῃ τότε μόνον ὅταν θὰ προδεύσουν ἐν αὐτῇ και τὰ γράμματα.

Τώρα ἐν τούτοις εὐρισκόμεθα εἰς περίοδον νέων πειραμάτων Μᾶς ὑπόσχομαι και πάλιν ἀναστήλωσιν τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς. Ἐκτιμῶ τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἀνέ-



λάσιον τὸ ἔργον, δὲν συνειθίζω δὲ νὰ ἀποθαυμάσω τὰς καλὰς θελήσεις. Εὐχομαι καλὴν ἐπιτυχίαν.

Μίαν παρατήρησιν μόνον θε μοῦ ἐπιτρέψουν ἔπει ἀφορᾷ εἰς τὴν μετάκλησιν τῶν ξένων. Ἐκεῖνο τὸ ὄπειον ἔλειπε καὶ λείπει δὲν ἦτο ὁ ὄργανωτὴς Ὁ κ. Βλάχης θὰ ὠργάνου ὡς ἔ κ. Τροφιᾶ. Μὰς λείπουν οἱ γυμνασταί, οἱ διοικηταί, — ἀπαράλλακτα ἔπως καὶ εἰς τὸ στρατεύμα, — μὲ πείραν, μὲ γνῶσιν, τῶν παραδόσεων τῶν ἀθηναίων θεάτρων, μὲ τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας. Θέλετε ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα; Φέρατε, — ἀφοῦ δὲν ἔχετε πλέον τὸν Δημήτριον Κορομηλᾶν, — ἓνα γυμναστήν, ἓνα ἀρχηγόν, μὲ ἓν συμβούλιον δέκα τοῦλάχιστον ἐτῶν. Τάξτε αὐτὸν ἐπὶ κεφαλῆς ὄχι μιᾶς δραματικῆς σχολῆς, ἀλλ' ἐπὶ ἑνὸς ἔθνικοῦ θιάσου, ἐπὶ ἑνὸς Β. Θεάτρου, θερινοῦ καὶ χειμερινοῦ καὶ δόσκέτου τοῦ συμβούλου καὶ βοήθους, ὄχι βεβιαῖως ὡς ἐκείνους οἵτινες ἔγιναν κριταὶ διὰ νὰ φουρνίσουν εἰς τὸ θέατρον, τοῦ ὁποίου ἐτάχθησαν προκταπιστικί, τὰ ἐντὸς πέντε ἡμερῶν παρασκευασθέντα βιοτεχνικὰ τῶν μεταρράσματος.

*Μεθ' ὑπολήψεως*  
Κωνστ. Ν. Ράδος.



### Ἀγαπητοὶ φίλοι καὶ συνάδελφοι

Ἄντι νὰ παντήσω ἀπ' εὐθείας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ποῦ μοῦ ἐκάματε τὴν τιμὴν νὰ μοῦ ἀπευθύνετε, θὰ εἰμποροῦσα νὰ σὰς εἰπῶ, ἀποβλέπων εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐρωτήσεών σας, ἕκαστο ποῦ εἶπε διὰ τὸ σύγχρονόν του γερμανικὸν θέατρον ὁ Λέσσιγ εἰς τὴν « Ἀμβούργειον Δραματουργίαν », ἔτι δηλαδὴ εὐκολώτερον εἶνε νὰ δημιουργήσῃ κανεὶς ἀπ' εὐθείας ἓνα ἀνύπαρκτον θέατρον, παρὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸν καλὸν δρόμον ἓνα θέατρον παραστρατιμαμένον. Ἐὰν λάβετε ὑπ' ὄψιν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν θὰ σὰς εἶνε εὐκολὸν νὰ δικαιολογήσατε ἕλον τὸ χάος εἰς τὸ ὅποιον πύγονται τὰ θεατρικὰ μας πράγματα, ἀπὸ τῆς Ὑψηλῆς Βασιλικῆς Προνοίας, τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν δὲν ἐπιτρέπεται εἰς κανένα νὰ περιῶν, μὰρρι τῶν τελευταίων καὶ τῶν μικροτέρων λεπτομεριῶν, αἱ ὁποῖαι σὰς ἀπασχολοῦν καὶ μὰς ἀπασχολοῦν. Τὰ ὅρια μιᾶς ἐπιστολῆς δὲν ἐπιτρέπουν βέβαια τὴν ἐπιθυμητὴν ἐκάπτυξιν ἕλον αὐτῶν τῶν ζητημάτων. Θέλω ἐν τούτοις νὰ παντήσω εἰς τὰς ἐρωτήσεις σας καὶ δὲν εἰμπορῶ νὰ παντήσω παρὰ μὲ νέας ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας μοῦ γεννοῦν αἱ ἰδικαὶ σας. Μ' ἐρωτᾶτε ἂν μὲ τοὺς αὐτοδιδάκτους ἠθοποιούς του εἰμπορεῖ νὰ ἐτελέσῃ τὸν προορισμὸν του τὸ ἱερο. Θεατρον.

Και σᾶς ἐρωτῶ ; Ποῖος θέλετε νὰ διδάξῃ πάλιν τοὺς ἀδιδάκτους ἂν μὴ οἱ ἴδιοι αὐτοὶ δίδακτο ; Εἰμποροῦμεν νὰ ξεφύγωμεν ἀπὸ τὸν φαῦλον κύκλον χωρὶς τὸν πολυθρόλλητον Τρουφιέ ; Καὶ ἂν ὁ οἰοσθήποτε ξένος Τρουφιέ, μὴ ὑπάρχοντος Ἑλληνος Τρουφιέ, εἶνε ἀκατάλληλος δι' ὅσους λόγους ἐκθέτετε οἱ ἴδιοι, τότε τί δέον γενέσθαι ; Διὰ τὸ μὴ εἶνε ἄνδρα ἐν Ἀθήναις πρέπει νὰ βασιλεύσῃ ἡ Δεῶρα ; Ἡ ἂν δὲν βασιλεύσῃ ἡ Δεῶρα ποῖος θὰ βασιλεύσῃ ; Καὶ μ' ἐρωτᾶτε ἀκόμη ἂν ὁ κ. Στεφάνου ἔχει τὰ προσόντα τῆς καλλιτεχνικῆς μορφώσεως δι' ἓνα διευθυντὴν θεάτρου. Καὶ ἐγὼ σᾶς ἐρωτῶ πάλιν : Νομίζετε ὅτι ὁ κ. Στεφάνου ἔχει ἀνάγκη περισσοτέρων προσόντων ἀφ' ὅσα τοῦ ἐχάρισεν ἡ φύσις καὶ ἡ οἰαδήποτε σπουδὴ του, ἀφοῦ εἶνε ἠναγκασμένος νὰ κάμῃ ἀερίαν, καὶ τῶν ὑπαρχόντων προσόντων του, διὰ νὰ μὴν ἀναγκασθῇ νὰ κλείσῃ τὸ θέατρον, ὑπὸ τὴν καταδρομὴν κοινοῦ, ἐφημερίδων, συγγραφέων, ἐκείνου μὲν ζητούντος circenses αὐτῶν δὲ ζητούντων ра ηем, ἐπὶ ἀπειλῇ ἐνὸς τοῦλάχιστον συλαλλητηρίου ; Καὶ σᾶς ἐρωτῶ ἀκόμη θὰ εἰμποροῦσε νὰ μείνῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν διευθυντής, ἄνευ παραχωρήσεων πρὸς ἐφημερίδας, κινόν, τραγωδοῦς, κωμωδοῦς, πατρίους, ἄνευ ἐλαστικότητων, συμβιβασμῶν, βουλευτισμῶν, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ νεοελληνισμῶν ; Καὶ εἶπέτε μου πότε ἦτον καλλίτερος ὁ ἴδιος ὁ κ. Στεφάνου, ὅταν ἐξήγειρε ὅλον τὸν τύπον ἐναντίον του καὶ ἐναντίον τοῦ θεάτρου μέχρι ἀντιβασιλικῶν ἐκδηλώσεων ἢ ὅταν μετέστρεφε τὸν τύπον καὶ ἐμάλασσε τὴν μὴνιν τῶν ἐξαγριωμένων κατὰ τοῦ Βασιλ. Θεάτρου διὰ τῶν νεοελληνικῶν μεθόδων ; Βλέπετε ὅτι εἰς τὸν τόπον αὐτὸν καταστᾶ νὰ μὴν ἤξεύρῃ κανεὶς ποῖον εἶνε τὸ καλλίτερον καὶ ποῖον τὸ χειρότερον. Καὶ ἐρωτῶ ἀκόμη : τί θὰ ἔκαμνε περισσότερο ὁ ἰδανικός διευθυντής, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπάρχει τοιοῦτος, παρὰ νὰ κλείσῃ τὸ θέατρον καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ, διὰ νὰ τὸν χειροκροτήσετε σεις ἐγὼ καὶ τρεῖς ἄλλοι ἀκόμη ; Βλέπετε πόσαι ἐρωτήσεις ἀνακύπτουν ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις σας. Ἀλλὰ τί τὰ θέλετε ; Οὔτε τὰ κτίρια τῶν θεάτρων δημιουργοῦν τὸ θέατρον ἐνὸς λαοῦ οὔτε αἱ δραματικαὶ σχολαὶ λύουν τὸ ζήτημα τῶν καλῶν ἡθοποιῶν. Οὔτε τὸ κτίριον τῆς Ἀκαδημίας μας ἐδημιούργησε ἕως τῶρα κάποιαν ἀνωτέραν πνευματικὴν συνείδησιν, εἰς τὸν τόπον, οὔτε τὸ Πολυτεχεῖον μᾶς ἐδημιούργησεν ἐλληνικὴν τέχνην οὔτε τὸ Πανεπιστήμιον μας ἐλληνικὴν ἐπιστήμην. Ἄλλοι νόμοι, ἀνώτεροι τῶν ἀνθρωπίνων προσπαθειῶν καὶ τῶν καλῶν διαθέσεων, διευθύνουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρωπίνων πολιτισμῶν. Οὔτε τὸ Βασιλικὸν θέατρον ἐπομένως οὔτε κανένα θέατρον θὰ δημιουργήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον. Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον θὰ γεννηθῇ ἢ θάναγεννηθῇ, ὅπως θέλετε, μὲ τὴν ὥραν του. Προορισμὸν ἐπομένως μέχρι τῆς ὥρας δὲν βλέπω ἄλλον τοῦ καθιδρύματος τὸ ὅποιον μᾶς ἐχάρισεν μία Ὑψηλὴ στοργὴ ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους, παρὰ νὰ προπαρασκευάσῃ ἓνα κοινὸν ἐνδιαφερόμενον διὰ τὴν ἐλληνικὴν τέχνην καὶ νὰ μορφώσῃ μίαν ἐθνικὴν καλαισθησίαν. Ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ καὶ τοῦτο ἀκόμη πρέπει τὸ κοινὸν νὰ ἔλθῃ πρὸς

τὸ θέατρον ἀφοῦ τὸ θέατρον δὲν εἰμμερεῖ νὰ ἔλθῃ πρὸς τὸ κοινόν. Ἐὰν ὁ κ. Στεφάνου ἢ ὅποιοσδήποτε ἄλλος ἠθοποιὸς αὐτοδιδάκτος, ἠθοποιὸς ἑτεροδιδάκτος, Τρουφιῆ, Παλάχος, Οἰκουμένου, σκηνικόν, ἐπιπλον, ἀψυχον ἢ ἐμψυχον εἰμποροῦν νὰ γεννήσουν τὸ θεατρικόν αὐτὸ ἐνδιαφέρον, αὐτὸ ποῦ λείπει κυρίως, ἔστω καὶ μὲ παρεχωρήσεις, ὑποχωρήσεις, ἐλαστικότητις, τὸ κέρδος θὰ εἶνε πάντῃ αἰσθητόν. Ὅταν συλλάβωμεν εἰς τὴν παγίδα τὸ κοινόν τότε εἰμποροῦμεν νὰ τὸ συνειθίσωμεν τί πρέπει νὰ τρώγῃ καὶ τί πρέπει νὰ χωνεύῃ. Ἄλλ' ἐν ὅσῳ ἡμεῖς εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνακτολήν καὶ τὸ κοινόν εἰς τὴν δύσιν τί θέλετε νὰ σᾶς κάμουν οἱ ἰδανικοὶ διδάσκαλοι καὶ αἱ ἰδανικαὶ σχολαί; Καὶ δὲν ἤξεύρω μὲ τὸν Θεόν, ἂν ἡ καλλιτέρα μέθοδος ὑπὸ τὴν ἐποψὴν αὐτῆν, διὰ νᾶρχίση ἕνα θέατρον εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ ἦτο νᾶρχίση μὲ σχολειβάτας. Ἔτσι τοῦλάχιστον οὔτε σᾶς θὰ εἴχατε τὴν ἐνύχλησιν νὰ πευθόνετε ἐρωτήσεις, ὡς νὰ κατεβήκατε χθὲς ἀπὸ τὴν Σελήνην, οὔτε ἡμεῖς τὴν εὐχαρίστησιν νὰ σᾶς ἀποκρινώμεθα.

*Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην*

**Παῦλος Νιρβάνας.**



### **Φίλιπτοι κύριοι**

Πρὸ ἐνός ἔτους ἀκριβῶς ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ εἰληκαθόνικα ἄρθρον περὶ τοῦ Β. Θεάτρου, ὑπὸ τὸπον ὑπομνήματος πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα. Ἐκεῖ τὰ εἶπα ἔλα καὶ δὲν ἔχω νὰ προσθέσω τίποτε, διότι ἡ κατὰστασις, ἂν δὲν ἐχειροτέρευσεν ἔκτοτε, μένη ἢ αὐτῆ. Καὶ ἐτι εἶπα ἔλην τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν μόνην ἀλήθειαν, ἔχω πολλὰς ἀποδείξεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μίαν ὀρκίαν καλλιτεχνικωτάτην *μεστέζα*, τὴν ὁπίαν, μὲ ἔλην του τὴν ἐπικνησιακὴν εὐγένειαν, μοῦ ἔστειλε τὸ καλικὸν «Ἄστω» τὴν ἐπομένην τῆς δημοσιεύσεως.

Λοιπόν, διὰ τὰς δύο πρώτας ἐρωτήσεις τῆς «Κριτικῆς» παρακπέμπω εἰς τὸ μουντζομένον ὑπὸ τοῦ «Ἄστω» ἄρθρον μου, εἰς δὲ τὴν τρίτην ἀπαντῶ τὰ ἐξῆς, ἅξιν καὶ αὐτὰ, κατὰ τὴν γνώμην μου, τῆς ἰδίης τιμῆς:

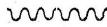
Νομίζω ἐτι ἡ *μεστέζα* παρ' ἡμῖν οἰουδὴποτε ξένου καὶ πρὸς οἰουδὴποτε σκοπόν, εἶνε πάντοτε ὠφέλιμος. Διότι εἴμεθα ξυπασμένοι καὶ ἀνόητοι, καὶ πιστεύωμεν ἐτι καθε ξένος τὰ ξέρει ἔλα. ἐνῶ καθε Γιωμὸς δὲν ξέρει τίποτε. Κ' ἐγὼ καὶ σᾶς, σᾶς βέβαιον, ἐτι τὰ ἴδια θὰ ἐλέγχωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Ὁδείου μὲ τὸν κ. Τρουφιῆ, διότι τὰ ἴδια βιβλία ἐδιδάσκωμεν ἢ θὰ ἐδιδάξωμεν, καὶ



τὸ ἴδιον γούστον θὰ ἐμορφώναμεν. (μὴ λησμεῖτε δὲ ὅτι εἶμαι κι' ἐγὼ ἐπνανήσιος.)  
 Ἄλλ' εἰς ἡμᾶς δὲν θὰ ἐπίστευε κανεὶς, ἐνῶ εἰς ἓνα ξένον πιττεύουν ὅλοι. Καὶ ἡ  
 πίστις εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν, ἂν δὲν σώζῃ, τοῦλάχιστον δὲν εἶνε περιττή...

Ὁλος ὑμέτερος

Γρηγ. Ξενόπουλος.



### Ο ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΡΟΝΟΣΠΟΡΟΣ

Ἐἶνα ἀπόγευμα, πρὸ ὀλίγων ἀκόμη χρόνων, ἐπῆγα στὸ σπίτι κῆποιου συν-  
 ἀδέλφου μου νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ. Τὸν εὗρηκα μόνο στὴν κάμαρά του, καθισμένο  
 μπροστὰ στὸ γραφεῖό του—ἓνα γραφεῖο κοινό, γεμάτο ἀπὸ χαρτάκια τετράγωνα,  
 γραμμένα καὶ ἀγραφα—μὲ τὴν πέννα στὸ χέρι καὶ μὲ τὸ μέτωπο μουσκευμένο  
 στὸν ἰδρώτα.

—Κανένα ἄρθρο ; τὸν ἐρώτησα μὸλις ἐμπῆκα στὴν κάμαρά του.

—Ἄ, μ πᾶ ! μοῦ ἀποκρίθηκε γελαστός. Ἐτέλειωσα τὸ ἄρθρο μου καὶ τώρα  
 καταγίνομαι στὸ Λεξικό μου γιὰ νὰ ξεμουδιάσω !

—Στὸ Λεξικό σου !

—Βεβαιότατα ! Δὲν στῶχω πῆ πῶς γράφω Λεξικό τῆς δημῶδους ;

—Γιὰ νὰ ξεμουδιάζῃς ;

—Ἔτσι φαίνεται ! Ὅταν κουράζωμαι ἀπὸ τὴν ἄλλη δουλειά, κι' ὅταν δὲν  
 ἔχω κέφι νὰ διαβάσω, καταγίνομαι σ' αὐτό !...

Δυστυχῶς τὸ καπέλλο μου τὸ εἶχ' ἀφήσει στὸν πρόδομον καὶ κατὰ συνέπειαν  
 δὲν εἶχα καπέλλο γιὰ νὰποκαλυφθῶ πρὸ τοῦ θυμασίου φίλου μου ὁ ἑποῖος συν-  
 ἔτασσε λεξικό γιὰ νὰ ξεμουδιάζῃ !

Τὸ Λεξικό του ἐκεῖνο δὲν ἤξεύρω ἂν τὸ ἐτελείωσε ἢ ἂν τὸ ἐβαρέθηκε καὶ ἂν  
 ἀνέλαβε νὰ σχολιάζῃ τὸν Πλάτωνα ἢ νὰ κρίνῃ τὸν Σαίξπηρ κατὰ τὰς ὥρας τῆς  
 σχολῆς του.

Ἄν τὸ ἐτελείωνε ὁμοῦ, εἶμαι βεβαιότατος πῶς θὰ εὗρισκεν ἀμέσως ἐκδότην  
 νὰ τοῦ τὸ ἐκδώσῃ—ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Μαρασλή, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, φιλοξενεῖ κ'  
 ἐνθαρρύνει παρόμοια ἔργα—καὶ θὰ εὗρισκε κριτικούς νὰ τὸν ἀνακηρύξουν ὡς τὸν δι'  
 ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος Larousse τῆς δημοτικῆς γλώσσας.

Οἱ κριτικοὶ αὐτοί, ἐξ ἐμπνεύσεως κριτικοὶ πάντοτε, ἀκριβέστατα ἀντίγραφα  
 τοῦ κ. Λεξικογράφου, οἱ ὅποιοι αὐξάνουν ἀναλόγως τῆς εἰς ἀριθμὸν καὶ σχῆμα  
 αὐξήσεως τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, ἀποτελοῦν τὸν φιλολογικὸν περονόσπορον